

CONSIDERAȚII LA SINTAXA VERBULUI *A (SE) FACE*

Elena ZGÂRCIBABĂ

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

De-a lungul timpului, alături de verbele predicative, s-a conturat o clasă aparte de verbe nepredicative ce cuprinde semicopulativele și semiauxiliarele. *A (se) face* este un verb, a cărui capacitate funcțională se datorează ariei semantice bogate, verbul fiind atestat cu următoarele valori: ca verb predicativ, semicopulativ și semiauxiliar.

Cuvinte-cheie: verb polisemantic, predicat verbal, predicat nominal, predicat verbal compus, verb predicativ, verb copulativ, verb semiauxiliar.

CONSIDERATIONS OF *TO DO* VERB'S SYNTAX

Being a polysemantic verb from the old fund of the language, it is welcome to attest combinatory possibilities depending on the context where it appears. Thus, given verb may have the function of predicate in the sentence, can be regarded as copula and semiauxiliar verb.

Keywords: polisemantic verb, verbal predicat, nominal predicat, compound verbal predicate, predicate verb, copula, semiauxiliar verb.

A (se) face (lat. *facere*) este un verb polisemantic din fondul de bază al limbii române care prezintă interes din punctul de vedere al structurilor sintactice pe care le actualizează în limbă. Este cunoscut faptul că un cuvânt poate intra, în funcție de context, în anumite relații, realizând diferite structuri prototipice, reieșind din valențele sale semantice, precum și din valențele sintactice. Astfel, este necesar să fie evidențiat numărul și felul unităților lexicale cu care verbul *a (se) face*, supus studiului, intră în relații sintactice într-un anume enunț cu scopul de a încerca să surprindem tipologia structurilor în care figurează acest verb. În articol întreprindem o modestă încercare de inițiere a unui studiu despre comportamentul sintactic al verbului *a (se) face*.

Preconizăm o cercetare dintr-o perspectivă moderat structurală ce ne predispune la o descriere cu accente de analiză formală, dar care nu exclude nici factorul semantic, bazat pe lucrări de orientare modernă și tradițională, deoarece, conform opiniei mai multor specialiști, criteriul formei (informația gramaticală) trebuie îmbinat cu criteriul conținutului (informația semantică), o analiză strict formală nu este posibilă [Dimitriu: 1982, 196]. În accepția lui Gh.Trandafir, „între lingvistica tradițională românească și cea modernă... există o relație de intersecție, nu de opoziție...” [Trandafir: 1982, p.5].

De-a lungul timpului, alături de verbele predicative, s-a conturat o clasă aparte de verbe nepredicative ce cuprinde semicopulativele și semiauxiliarele și din această perspectivă prof. A.Ciobanu pledează pentru recunoașterea celor trei poziții sintactice ale verbelor:

Poziția I – verb predicativ – verbum finitum, realizând predicatul verbal simplu;

Poziția a II-a – verbul semicopulativ ca element al predicatului nominal;

Poziția a III-a – verb semiauxiliar – component al predicatului verbal compus [Ciobanu: 1976, p.39].

Prin urmare, descrierea comportamentului sintactic al verbului *a (se) face* este determinată de obiectivul propus: punerea în evidență a structurilor pe care acest verb este susceptibil a le realiza în limbă în baza relațiilor ce se stabilesc între elementele componente ale acestor structuri, insistând și asupra pozițiilor sintactice specifice verbului. După cum se atestă în literatura de specialitate, *a (se) face* este un verb, a cărui capacitate funcțională se datorează ariei semantice bogate, verbul fiind atestat cu următoarele valori: ca verb predicativ, semicopulativ și semiauxiliar [Ciobanu: 1976, p.127].

Pornind de la sensurile înregistrate în diferite dicționare ale limbii române, verbul *a (se) face* poate actualiza, ca **verb predicativ**, mai multe tipare sintactice prin intermediul următoarelor valori semantice:

A face, ca verb tranzitiv cu sensul de *a realiza*, *a produce ceva*, *a întocmi*, *a alcătui*, *a făuri*, *a fabrica*, *a construi*, *a clădi*, *a dura*, *a găti*, *a prepara*, *a compune*, *a scrie*, *a crea*, *a stabili*, *a institui*, *a aprinde (focul)*, *a câștiga (bani)*, poate genera următorul tipar sintactic: **subiect/verb predicativ personal/complement direct**.

Exemple prototipice:

- Mihaela face o pălărie din paie.
- Făt-Frumos a făcut un pod de aur.
- Mama a făcut o mâncare gustoasă.

- Toma face versuri bune.
- Ei fac legi aspre.
- Noi am făcut un foc la marginea pădurii.
- Voi ați făcut mult praf electoral.
- Tu să nu faci urme pe podeaua curată.
- El face bani din vânzarea laptelui.

Un alt tipar sintactic pe care îl actualizează verbul *a face* este următorul: **subiect/complement indirect/verb predicativ personal/complement direct.**

Exemple prototipice:

- Copilul își face o jucărie.
- Ana își face o rochie.
- El își face o casă frumoasă.
- Ea își pregătește cina.
- Ei își fac legi convenabile.
- Alții își fac bani pentru zile negre.

Verbul *a face*, **când exprimă acțiunea de a produce din sine, realizează** următorul tipar sintactic: **subiect/verb predicativ personal/complement direct.**

Exemple prototipice:

- Împărăteasa făcu un fecior.
- Găina a făcut un ou de aur.
- Prăsadul a făcut pere de argint.
- Păpșoiul va face tăciune.

Cu un sens foarte larg, exprimând acțiunea de *a lucra*, *a săvârși ceva*, verbul *a face* **realizează** același tipar sintactic: **subiect/verb predicativ personal/complement direct.**

Exemple prototipice:

- Ana n-a făcut nimic astăzi.
- Toma a făcut tărăboi mare.
- Eu voi face porunca dumitale.
- El face avocatură.
- Ea face semn cu mâna.
- Noi am făcut un drum lung.
- Tu ai făcut ani mulți de slujbă.
- El a făcut tovărășie cu mine.

În cadrul acestor structuri, verbul *a face* cu valoare personală, tranzitiv, are următoarele particularități de construcție:

1. Subiectul se actualizează prin nume animate în majoritatea cazurilor, dar se atestă și câteva exemple de nume inanimate când **exprimă acțiunea de a produce din sine.**
2. Complementul direct dispune de o clasă de substituție, specializată în dependență de fiecare sens al verbului, realizarea acestuia fiind posibilă prin substantive concrete și abstracte.

În acest context, este oportun să amintim afirmația profesorului A.Ciobanu care susține că verbul *a se face* este predicativ în cadrul sintagmelor factitive – niște structuri specifice cu doi actanți, în care verbul dat impune o acțiune celuiilalt verb din componența acestei structuri: *Eu te fac s-auzi în taină/Mersul cârdului de cerbi.* (M.Eminescu) [Ciobanu: 1976, p.127].

A se face cu sensul *a se preface* este verb predicativ și în cadrul structurilor **subiect/verb predicativ, personal, reflexiv, intransitiv/predicativ suplimentar** în exemple de tipul: *Vulpea s-a făcut moartă; Ea se făcu bolnavă; Împăratul se făcu supărat.*

Caracteristic pentru asemenea structuri este actualizarea obligatorie a predicatului prin varianta reflexivă a verbului *a se face*, precum și ocuparea obligatorie a pozițiilor sintactice de subiect și predicativ suplimentar.

Referindu-ne la *a doua poziție sintactică*, cea de **verb copulativ**, *a (se) face* apare cu această valoare când exprimă acțiunea *de a da sau de a atribui unei ființe sau unui lucru o altă stare, însușire, formă sau menire decât cea pe care o avea sau o are*, precum și sensul de *a preface, a schimba, a transforma în ...* realizează următorul tipar sintactic: **subiect/verb copulativ/nume predicativ** în exemple de tipul: *Stătea pe gânduri și se*

uita la lampă. O făcu iarăși mai mică. (N.Dumitriu) Stai, măi Fulgo, barbă neagră, Să te fac cu mintea-ntreagă. (V.Alecsandri) Însuși Sinan-pașa cel grozav... venise să facă țara pașalâc. (P.Ispirescu) [DLRLC: 1956, p.248-249].

A (se) face este considerat copulativ matricial, iar, în baza clasificării după criteriile semantice, face parte din subclasa copulativelor aspectual-dinamice [GALR: 2005, p.280-281]. Din punct de vedere sintactic, acest verb se caracterizează prin prezența obligatorie a unui clitic reflexiv, realizarea lui copulativă fiind imposibilă în afara cliticului [GALR: 2005, p.283].

Prin urmare, cu sensul *de a ajunge într-o anumită stare, a deveni*, verbul *a (se) face*, reflexiv, realizează poziția de verb copulativ: Copilul se făcu mai isteț.

Tot aici este necesar a aminti: copulativul *a se face* admite predicția categorizantă, permițând realizări în construcție cu un nume predicativ printr-o clasă de substituție ce denumește nume de funcții, demnități, meserii și pronume interogativ/relativ *ce*; în plus, admite și o predicție calificativ-apreciativă, ceea ce lărgeste clasa de substituție la construcții cu adjectiv, precum și la construcția cu adverbul calificativ *cum* (El se face profesor/inginer/muzician., Ce se face Ion?; El se face mai înțelept/frumuseț., Cum se face el?) [GALR: 2005, p.282].

Profesorul A.Ciobanu, realizând analiza distributivă a verbului *a se face*, atestă următoarele reprezentări ale acestui verb dat în calitate de copulativ: *deveniendi*, *simulandi* și *transformandi*. Totodată, se menționează că prima reprezentare este cea mai răspândită în limbă, sensul verbului *a se face* fiind sinonim cu *a deveni*: Când *s-a face mai mărișor*, are să înceapă a-i miroși a catrință... (I.Creangă) A doua reprezentare, *simulandi*, este confirmată prin exemple de tipul: Ion se face bolnav; Ion se face prost, iar reprezentarea *transformandi* este atestată pe baza exemplurilor de tipul: Și cum s-au dus ei, Sfarmă-Piatră *se făcu o pietricică* și se puse sub laiță. (I.Creangă) [Ciobanu: 1976, p.131-137].

În acest context, considerăm că este oportun să luăm în discuție opinia profesorului A.Ciobanu expusă în cadrul analizei verbului *a se face*, care presupune interpretarea structurilor de tipul *a se face + adjectiv/substantiv = verb eventiv* drept predicate verbale, nu predicate nominale, în exemplele următoare: Ion s-a făcut bogat = Ion s-a îmbogățit; Ion s-a făcut vesel = Ion s-a înveselit; Ei s-au făcut tovarăși = Ei s-au întovărășit; Ei s-au făcut boieri = Ei s-au boierit. etc., verbul copulativ fiind calificat drept copulă falsă [Ciobanu: 1976, p.134-135].

Într-adevăr, interpretarea acestor structuri întâmpină anumite dificultăți, luând în considerare că nu toate construcțiile de acest tip pot fi echivalate cu un verb: Ion s-a făcut inginer/mare/ofițer/procuror. Pe de altă parte, s-a constatat că între structura dată și verbul format prin derivare de la un adjectiv/substantiv nu există o echivalență, adică o egalitate de valori morfologică, semnificație lexicală și funcție sintactică [Maznic: 2005, p.128].

În GALR, de asemenea, se insistă asupra acestei deosebiri: Construcțiile cu *a face* urmat de adjectiv sau substantiv sunt parțial sinonime cu verbele derivate de la adjectivul sau substantivul respectiv, obținute prin atașarea de sufixe verbale de tipul *a face (să fie) galben – a îngălbeni*, *a face (să fie) dulce – a îndulci*, *a face (să fie) bogat – a îmbogăți* etc., specificându-se că diferența semantică importantă dintre cele două posibilități de exprimare a procesului cauzativ este că verbele derivate sunt orientate spre *procesul eventiv*, pe când construcția analitică este orientată spre *starea rezultată* (subl. noastră) [GALR: 2005, p.177].

Considerăm că tot astfel trebuie interpretate și structurile cu verbul reflexiv *a se face* de tipul: *a se face galben – a se îngălbeni*, *a se face dulce – a se îndulci*, *a se face bogat – a se îmbogăți* etc., adică verbele exprimă un proces, o acțiune, iar structurile analitice indică o stare, o însușire. Prin urmare, în cazul construcțiilor de tipul *a se face galben* subiectului i se atribuie o însușire, o caracteristică, iar când este utilizat un verb eventiv – *se îngălbeneste* – este evident că subiectul participă la acest proces, la crearea acestei caracteristici. După cum afirmă lingvistul N.Mățaș, nu orice structuri sintactice omosemante sau parasemante, obținute în rezultatul analizei transformatoriale, pot fi considerate identice și din punct de vedere funcțional [Mățaș: 1978, p.55].

Studiul științific se aprofundează, capătă noi direcții, alte perspective și varia interpretări de la o fază temporală la alta, în dependență de perspectiva din care a fost abordat materialul lingvistic. Este oportun ca, în virtutea dezvoltării studiului lingvistic, peste o anumită perioadă de timp aceleași structuri să fie interpretate diferit, reieșind din cercetările ulterioare, din perspectiva de abordare a materialului, fapt despre care am semnalat mai sus.

Totodată, este necesar să amintim: în literatura de specialitate se menționează că stabilirea inventarului de verbe copulative este o operație anevoioasă, iar limita dintre copulativele contextuale și verbele noncopulative, când acestea se construiesc cu un predicativ suplimentar, este o chestiune litigioasă [GALR: 2005, p.283]. În virtutea acestor precizări, ar trebui revăzută și interpretarea structurilor de tipul *Ion se face bolnav; Ion se face prost*, considerate ca predicate nominale (a se vedea *supra*).

Ca **semiauxiliar**, *a (se) face* se utilizează cu valoare impersonală și formă unipersonală, persoana III, singular cu sensul *a merita*: *face să pleci, face să vezi tabloul, face a fi văzut spectacolul*. În aceste îmbinări *a face* are sensul de *necesitate*: *trebuie să pleci, trebuie să vezi* (o necesitate morală), însă se mai intuiește și o nuanță de *posibilitate*: *face să cumperi = poți cumpăra*. Contractează mai des conjunctivul: au trecut de atunci peste cincisprezece ani și mai *n-ar face să pomenim* (= *n-ar trebui să pomenim*) de toate acestea. (I.Druță)

Un tipar sintactic, specific pentru *a se face*, este construcția lui cu un pronume în dativ, situație în care exprimă sensul modal de *predispoziție, dorință*, în distribuție cu alt verb: *I s-a făcut de însurat* (= vrea să se însoare); și mie mi *s-a făcut să mănânc* (= vreau să mănânc) carne de cuc (P.Teodorescu) [apud DLRLC: 1956, p.251].

Cu valoare reflexivă, în distribuție cu un verb, în special la infinitiv, apare cu sens *simulativ* și este întâlnit destul de des în literatura artistică:

De abia a ieșit din poartă și *se face a repezi* pălăria pe sprânceana stângă – poate trece o nevăstuică frumușică ... (I.Druță); *Acești irozi se fac a nu vedea*, / *Acești irozi nu vor să ia aminte* / *Că Burebista doarme-n tâmpla mea*, / *Că Eminescu-mi curge prin cuvinte*. (A.Suceveanu)

Prin urmare, nuanțele modale ale verbului *a (se) face* cu valoare de semiauxiliar sunt de *necesitate, posibilitate, dorință* și *simulare* [Zgârcibabă-Bogdan: 2009, p.123]

În concluzie, verbul *a (se) face* funcționează atât ca verb predicativ, personal, tranzitiv/personal, reflexiv, intransitiv, ca verb copulativ, caracterizat prin prezența obligatorie a unui clitic reflexiv, cât și ca verb semiauxiliar de modalitate cu valoare impersonală și formă unipersonală, persoana III, singular cu sensul *a merita*.

Bibliografie:

1. CIOBANU, A. *Синтаксис полусвязочных глаголов в молдавском языке (опыт семантико-дистрибутивного анализа)*. Часть I. Chișinău: Știința, 1976.
2. Dicționarul limbii române literare contemporane. Vol. II. București, 1956.
3. DIMITRIU, C. *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*. Iași: Junimea, 1982.
4. *Gramatica limbii române*. Vol. II. *Enunțul*. București: Editura Academiei Române, 2005.
5. MAZNIC, S. Analiza contextual-combinatorie a verbelor de schimbare de stare. În: *Analele Științifice ale USM. Seria „Științe filologice”*, 2005, p.128-130.
6. MĂTCAȘ, N. *Predicate verbale sau predicate nominale*. În: *Probleme dificile de analiză gramaticală*. Chișinău: Lumina, 1978, p.52-63.
7. TRANDAFIR, Gh. *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*. Craiova: Scrisul românesc, 1982.
8. ZGÂRCIBABĂ-BOGDAN, E. *Problema predicatului verbal compus cu semiauxiliare modale în limba română actuală*. Chișinău: CEP USM, 2009.

Prezentat la 24.06.2015